

Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap

Distr.: Algemeen
25 november 2016

Origineel: Engels

Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap

Algemene commentaar nr. 4 (2016) over het recht op inclusief onderwijs

I. Inleiding

1. Personen met een handicap, die van oudsher beschouwd werden als bijstandtrekkers, worden nu in het internationale recht erkend als rechthebbenden die aanspraak maken op het recht op onderwijs zonder discriminatie en op basis van gelijke kansen. Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (1989), de Wereldverklaring inzake Onderwijs voor iedereen (1990), de Standaardregels betreffende het Bieden van Gelijke Kansen voor Gehandicapten (1993) en de Verklaring van Salamanca en actiekader (1994) bevatten allemaal maatregelen die getuigen van het groeiende bewustzijn en begrip van het recht van gehandicapten op onderwijs.

2. De erkenning van inclusie als de sleutel tot de verwezenlijking van het recht op onderwijs is de afgelopen 30 jaar versterkt en is vastgelegd in het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap, het eerste juridisch bindende instrument dat een verwijzing bevat naar het concept van kwaliteitsvol inclusief onderwijs. Ook duurzame ontwikkelingsdoelstelling 4 bevestigt de waarde van inclusief, kwalitatief hoogstaand en rechtvaardig onderwijs. Inclusief onderwijs is essentieel om hoogwaardig onderwijs voor alle leerlingen, ook die met een handicap, te bereiken en om inclusieve, vreedzame en eerlijke samenlevingen te ontwikkelen. Bovendien zijn er sterke educatieve, sociale en economische argumenten aan te voeren. Zoals blijkt uit het verslag van het Bureau van de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de Mensenrechten over de thematische studie over het recht van personen met een handicap op onderwijs, kan alleen inclusief onderwijs zowel kwaliteitsonderwijs als sociale ontwikkeling voor personen met een handicap bieden, en een garantie vormen voor universaliteit en non-discriminatie van het recht op onderwijs.¹

3. Ondanks de geboekte vooruitgang vreest het Comité echter dat er nog grote uitdagingen blijven bestaan. Vele miljoenen gehandicapten wordt nog steeds het recht op onderwijs ontzegd en voor nog veel meer gehandicapten is onderwijs alleen beschikbaar in omgevingen waar zij van hun leeftijdsgenoten worden geïsoleerd en waar het onderwijs dat zij ontvangen van inferieure kwaliteit is.

¹ Zie A/HRC/25/29 en Corr.1, par. 3 en 68.

4. Hinderpalen die de toegang tot inclusief onderwijs voor personen met een handicap belemmeren, kunnen aan meerdere factoren worden toegeschreven, waaronder:

(a) Het niet begrijpen of uitvoeren van het mensenrechtenmodel van handicaps, volgens hetwelk niet zozeer persoonlijke beperkingen als wel belemmeringen in de gemeenschap en de samenleving personen met een handicap uitsluiten;

(b) de aanhoudende discriminatie van personen met een handicap, die nog wordt verergerd door het isolement van degenen die nog steeds in instellingen voor langdurig verblijf wonen, en de lage verwachtingen ten aanzien van degenen die in een gewone omgeving verblijven, waardoor vooroordelen en angst kunnen escaleren en onaangestaan blijven;

(c) Gebrek aan kennis over de aard en de voordelen van inclusief en kwalitatief hoogstaand onderwijs en diversiteit, ook wat betreft het concurrentievermogen, bij het leren voor iedereen; gebrek aan toenadering tot alle ouders; en gebrek aan passende antwoorden op ondersteuningsbehoeften, wat leidt tot misplaatste angsten en stereotypen dat inclusie een verslechtering van de onderwijskwaliteit zal veroorzaken of anderszins negatieve gevolgen zal hebben voor anderen;

(d) Gebrek aan uitgesplitste gegevens en onderzoek (die beide nodig zijn voor verantwoording en programmaontwikkeling), hetgeen de ontwikkeling van doeltreffend beleid en maatregelen ter bevordering van inclusief en kwaliteitsonderwijs belemmert;

(e) Gebrek aan politieke wil, technische kennis en capaciteit bij de uitvoering van het recht op inclusief onderwijs, waaronder onvoldoende opleiding van al het onderwijzend personeel;

(f) Ongeschikte en ontoereikende financieringsmechanismen om stimulansen en redelijke aanpassingen te bieden voor de inclusie van leerlingen met een functiebeperking, interministeriële coördinatie, ondersteuning en duurzaamheid;

(g) Gebrek aan rechtsmiddelen en mechanismen om verhaal te halen bij schendingen.

5. De Staten die partij zijn bij het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap moeten rekening houden met de onderliggende algemene beginselen van het verdrag bij alle maatregelen die worden genomen om inclusief onderwijs te implementeren en moeten ervoor zorgen dat zowel het proces als de resultaten van de ontwikkeling van een inclusief onderwijsstelsel in overeenstemming zijn met artikel 3.

6. Deze algemene opmerking geldt voor alle personen met een werkelijke of vermeende handicap.² Het Comité erkent dat sommige groepen een groter risico op uitsluiting van onderwijs lopen dan andere, zoals: personen met een intellectuele handicap of meervoudige handicaps, doofblinden, personen met autisme of personen met een handicap in humanitaire noodsituaties.

7. In overeenstemming met artikel 4, par. 3, moeten de Staten die partij zijn, personen met een handicap, met inbegrip van kinderen met een handicap, via hun representatieve organisaties raadplegen en actief betrekken bij alle aspecten van planning, uitvoering, toezicht en evaluatie van het beleid inzake inclusief onderwijs. Personen met een handicap en eventueel hun gezinnen moeten worden erkend als partners en niet alleen als ontvangers van onderwijs.

² Art. 1, par. 2, van het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap.

II. Normatieve inhoud van artikel 24

8. Overeenkomstig artikel 24, par. 1, moeten de Staten die partij zijn, de verwezenlijking waarborgen van het recht van personen met een handicap op onderwijs door middel van een inclusief onderwijsstelsel op alle niveaus, met inbegrip van kleuteronderwijs, lager, middelbaar en hoger onderwijs, beroepsopleiding en een leven lang leren, buitenschoolse en sociale activiteiten, en voor alle leerlingen, met inbegrip van personen met een handicap, zonder discriminatie en op voet van gelijkheid met anderen.

9. Om het recht op inclusief onderwijs te waarborgen, moeten cultuur, beleid en praktijk in alle formele en informele onderwijsomgevingen worden veranderd om tegemoet te komen aan de uiteenlopende behoeften en identiteiten van individuele leerlingen, in combinatie met een engagement om de belemmeringen die deze mogelijkheid in de weg staan, weg te nemen. Het gaat erom het vermogen van het onderwijsstelsel te versterken om alle leerlingen te bereiken. Het richt zich op de volledige en effectieve participatie, toegankelijkheid, aanwezigheid en prestaties van alle leerlingen, in het bijzonder van degenen die om verschillende redenen zijn uitgesloten of het risico lopen te worden gemarginaliseerd. Inclusie betekent toegang tot en vooruitgang in hoogwaardig formeel en informeel onderwijs zonder discriminatie. Inclusie streeft ernaar gemeenschappen, systemen en structuren in staat te stellen discriminatie, met inbegrip van schadelijke stereotypen, te bestrijden, diversiteit te erkennen, participatie te bevorderen en belemmeringen voor leren en participatie voor iedereen weg te nemen door zich te richten op het welzijn en het succes van leerlingen met een handicap. Het vereist een grondige transformatie van de onderwijsstelsels op het gebied van wetgeving, beleid en de mechanismen voor de financiering, het beheer, het ontwerp, de verstrekking en de controle van het onderwijs.

10. Onder inclusief onderwijs wordt verstaan:

(a) Een fundamenteel mensenrecht van alle lerenden. Met name is onderwijs het recht van de individuele leerling en niet, in het geval van kinderen, het recht van een ouder of verzorger. De verantwoordelijkheden van de ouders zijn in dit opzicht ondergeschikt aan de rechten van het kind;

(b) Een beginsel dat het welzijn van alle leerlingen waardeert, hun inherente waardigheid en autonomie respecteert, en de behoeften van individuen en hun vermogen erkent om effectief te worden opgenomen in en bij te dragen aan de samenleving;

(c) Een middel om andere mensenrechten te verwezenlijken. Het is het belangrijkste middel waarmee personen met een handicap zich uit de armoede kunnen bevrijden, de middelen krijgen om volledig aan hun gemeenschap deel te nemen en gevrijwaard blijven van uitbuiting.³ Het is ook het belangrijkste middel om inclusieve samenlevingen tot stand te brengen;

(d) Het resultaat van een proces van voortdurende en proactieve inzet voor het wegnemen van belemmeringen die het recht op onderwijs in de weg staan, in combinatie met veranderingen in cultuur, beleid en praktijk van reguliere scholen om alle leerlingen tegemoet te komen en daadwerkelijk op te nemen.

11. Het Comité benadrukt dat het belangrijk is de verschillen tussen uitsluiting, segregatie, integratie en inclusie te erkennen. Er is sprake van uitsluiting wanneer leerlingen direct of indirect worden verhinderd of de toegang wordt ontzegd tot onderwijs in welke vorm dan ook. Segregatie doet zich voor wanneer het onderwijs aan gehandicapte

³ Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten, algemene commentaar nr. 13 (1999) over het recht op onderwijs.

leerlingen wordt gegeven in aparte omgevingen die zijn ontworpen of worden gebruikt om in te spelen op een bepaalde beperking of op verschillende beperkingen, geïsoleerd van leerlingen zonder beperking. Integratie is het proces waarbij personen met een handicap in bestaande reguliere onderwijsinstellingen worden geplaatst, met dien verstande dat zij zich kunnen aanpassen aan de gestandaardiseerde eisen van die instellingen.⁴ Inclusie is een proces van systemische hervorming dat veranderingen en wijzigingen inhoudt in inhoud, onderwijsmethoden, benaderingen, structuren en strategieën in het onderwijs om belemmeringen te overwinnen, met als doel alle leerlingen van de relevante leeftijdsgroep een billijke en participerende leerervaring te bieden en een omgeving die het best beantwoordt aan hun behoeften en voorkeuren. Het plaatsen van gehandicapte leerlingen in gewone klassen zonder begeleidende structurele veranderingen in bijvoorbeeld organisatie, leerplan en onderwijs- en leerstrategieën is geen inclusie. Voorts garandeert integratie niet automatisch de overgang van segregatie naar inclusie.

12. De belangrijkste kenmerken van inclusief onderwijs zijn:

(a) Een "hele systeembenadering": de ministeries van Onderwijs moeten ervoor zorgen dat alle middelen worden geïnvesteerd in de bevordering van inclusief onderwijs en in de invoering en verankering van de noodzakelijke veranderingen in de institutionele cultuur, het beleid en de praktijken;

(b) Een "gehele onderwijsomgeving": de toegewijde leiding van onderwijsinstellingen is van essentieel belang voor de invoering en verankering van de cultuur, het beleid en de praktijken die nodig zijn om inclusief onderwijs op alle niveaus en op alle gebieden te verwezenlijken, met inbegrip van het lesgeven in de klas en de relaties daartussen, bestuursvergaderingen, het toezicht op leerkrachten, adviesdiensten en medische zorg, schoolreizen, begrotingsallocaties, alle interactie met de ouders van leerlingen met en zonder handicap en, indien van toepassing, de lokale gemeenschap of het bredere publiek;

(c) Een "gehele persoon"-benadering: het vermogen van eenieder om te leren wordt erkend en er worden hoge verwachtingen gesteld aan alle leerlingen, ook aan leerlingen met een handicap. Inclusief onderwijs biedt flexibele curricula en onderwijs- en leermethoden die zijn aangepast aan verschillende sterke punten, behoeften en leerstijlen. Deze aanpak houdt in dat steun, redelijke aanpassingen en vroegtijdig ingrijpen worden geboden, zodat alle leerlingen hun potentieel kunnen verwezenlijken. Bij het plannen van onderwijsactiviteiten ligt de nadruk meer op de capaciteiten en aspiraties van de leerlingen dan op de inhoud. De "gehele persoon"-benadering is erop gericht een einde te maken aan de segregatie in onderwijsinstellingen door te zorgen voor inclusief onderwijs in toegankelijke leeromgevingen met passende ondersteuning. Het onderwijssysteem moet een gepersonaliseerd onderwijsantwoord bieden, in plaats van te verwachten dat leerlingen in het systeem passen;

(d) Ondersteunde leerkrachten: alle leerkrachten en ander personeel krijgen het onderwijs en de opleiding die zij nodig hebben om hen de kernwaarden en -competenties mee te geven voor inclusieve leeromgevingen, die ook leerkrachten met een handicap omvatten. Een inclusieve cultuur biedt een toegankelijke en ondersteunende omgeving die samenwerking, interactie en probleemoplossing aanmoedigt;

(e) Respect voor en waarde van diversiteit: alle leden van de leergemeenschap zijn even welkom en moeten respect krijgen voor diversiteit, ongeacht handicap, ras, huidskleur, geslacht, taal, taalcultuur, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale,

⁴ Zie A/HRC/25/29 en Corr.1, par. 4, en het Kinderfonds van de Verenigde Naties (UNICEF), *The Right of Children with Disabilities to Education: a Rights-based Approach to Inclusive Education* (Genève, 2012).

etnische, inheemse of sociale afkomst, vermogen, geboorte, leeftijd of andere status. Alle leerlingen moeten zich gewaardeerd, gerespecteerd, opgenomen en gehoord voelen. Er bestaan doeltreffende maatregelen om misbruik en pesten te voorkomen. Inclusie gaat uit van een individuele benadering van leerlingen;

(f) Een leervriendelijke omgeving: inclusieve leeromgevingen zijn toegankelijke omgevingen waar iedereen zich veilig, gesteund en gestimuleerd voelt en zich kan uiten en waar sterk de nadruk ligt op het betrekken van leerlingen bij het opbouwen van een positieve schoolgemeenschap. De peergroup krijgt erkenning bij het leren, het opbouwen van positieve relaties, vriendschappen en acceptatie;

(g) Effectieve overgangen: lerenden met een handicap krijgen steun om te zorgen voor een effectieve overgang van leren op school naar beroepsonderwijs en tertiair onderwijs en ten slotte naar werk. De capaciteiten en het vertrouwen van de leerlingen worden ontwikkeld en de leerlingen krijgen redelijke aanpassingen, worden bij beoordelingen en examenprocedures gelijk behandeld, en hun capaciteiten en prestaties worden op gelijke voet met anderen gecertificeerd;

(h) Erkenning van partnerschappen: lerarenverenigingen, leerlingenverenigingen en -federaties, gehandicaptenorganisaties, schoolbesturen, ouderverenigingen en andere functionerende schoolondersteuningsgroepen, zowel formeel als informeel, worden alle aangemoedigd om het begrip en de kennis van handicaps te vergroten. De betrokkenheid van ouders of verzorgers en de gemeenschap wordt gezien als een troef die middelen en sterke punten inbrengt. De relatie tussen de leeromgeving en de bredere gemeenschap moet worden erkend als een weg naar inclusieve samenlevingen;

(i) Toezicht: als continu proces moet inclusief onderwijs regelmatig worden gecontroleerd en geëvalueerd om ervoor te zorgen dat er noch formeel noch informeel sprake is van segregatie of integratie. Volgens artikel 33 moeten personen met een handicap, waaronder kinderen en personen met intensieve ondersteuningsbehoeften, via hun vertegenwoordigende organisaties bij het toezicht worden betrokken, evenals ouders of verzorgers van kinderen met een handicap, indien van toepassing. Handicapinclusieve indicatoren moeten worden ontwikkeld en gebruikt op een wijze die strookt met de Agenda 2030 voor duurzame ontwikkeling.

13. In overeenstemming met het Verdrag tegen discriminatie in het onderwijs van de Organisatie van de Verenigde Naties voor onderwijs, wetenschap en cultuur (UNESCO) en om uitvoering te geven aan artikel 24, par. 1, van het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap, moeten de Staten die partij zijn, ervoor zorgen dat het recht op onderwijs zonder discriminatie en op basis van gelijke kansen wordt gewaarborgd. De Staten die partij zijn, moeten alle discriminatie op grond van handicap verbieden en alle personen met een handicap gelijke en effectieve bescherming garanderen tegen discriminatie op alle gronden. Personen met een handicap kunnen intersectionele discriminatie ondervinden op grond van handicap, geslacht, godsdienst, juridische status, etnische afkomst, leeftijd, seksuele geaardheid of taal. Daarnaast kunnen ook ouders, broers en zussen en andere familieleden te maken krijgen met associatieve discriminatie op grond van een handicap. De maatregelen die nodig zijn om alle vormen van discriminatie aan te pakken, omvatten het opsporen en wegnemen van juridische, fysieke, communicatie- en taalbarrières, sociale, financiële en attitudinale belemmeringen binnen onderwijsinstellingen en de maatschappij. Het recht op non-discriminatie omvat het recht om niet te worden afgezonderd en redelijke aanpassingen te krijgen en moet worden begrepen in de context van de plicht om toegankelijke leeromgevingen en redelijke aanpassingen aan te bieden.

14. Situaties van gewapende conflicten, humanitaire noodsituaties en natuurrampen hebben een onevenredig grote invloed op het recht op inclusief onderwijs. De Staten die

partij zijn, dienen inclusieve strategieën voor rampenpreventie aan te nemen voor alomvattende veiligheid en beveiliging van scholen in noodsituaties, die rekening houden met leerlingen met een handicap. Tijdelijke leeromgevingen in dergelijke contexten moeten het recht van personen met een handicap, met name kinderen met een handicap, op onderwijs op voet van gelijkheid met anderen waarborgen. Zij moeten toegankelijk onderwijsmateriaal, schoolfaciliteiten, begeleiding en toegang tot opleiding in de plaatselijke gebarentaal voor dove leerlingen omvatten. Overeenkomstig artikel 11 van het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap, en gezien het verhoogde risico op seksueel geweld in dergelijke omgevingen, moeten maatregelen worden genomen om ervoor te zorgen dat leeromgevingen veilig en toegankelijk zijn voor vrouwen en meisjes met een handicap. Leerlingen met een handicap mag de toegang tot onderwijsinstellingen niet worden ontzegd op grond van het feit dat evacuatie in noodsituaties onmogelijk zou zijn, en er moeten redelijke voorzieningen worden getroffen.

15. Om artikel 24, par. 1, (a), te realiseren, en in overeenstemming met de Universele Verklaring van de rechten van de mens, het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten en het Verdrag inzake de rechten van het kind, moet het onderwijs gericht zijn op de volledige ontwikkeling van het menselijk potentieel en het gevoel van waardigheid en eigenwaarde, en op de versterking van de eerbied voor de mensenrechten en de menselijke diversiteit. De Staten die partij zijn, moeten ervoor zorgen dat het onderwijs voldoet aan de doelstellingen van het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten zoals geïnterpreteerd in het licht van de Wereldverklaring inzake onderwijs voor iedereen (art. 1), het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (art. 29 (1)), de Verklaring en het Actieprogramma van Wenen (deel I, par. 33, en deel II, par. 80) en het Actieplan voor het VN-decennium voor Mensenrechteneducatie (par. 2). Deze teksten bevatten aanvullende elementen zoals verwijzingen naar gendergelijkheid en respect voor het milieu.⁵ Het waarborgen van het recht op onderwijs is zowel een kwestie van toegang als van inhoud, en de inspanningen moeten gericht zijn op het handhaven van een breed scala van waarden, waaronder begrip en tolerantie.⁶ Inclusief onderwijs moet erop gericht zijn wederzijds respect en waardering voor alle personen te bevorderen en een onderwijsomgeving te creëren waarin de benadering van het leren, de cultuur van de onderwijsinstelling en het leerplan zelf de waarde van diversiteit weerspiegelen.

16. Voor de uitvoering van artikel 24, par. 1 (b), moet het onderwijs gericht zijn op de optimale ontwikkeling van de persoonlijkheid, de talenten en de creativiteit van personen met een handicap, alsmede van hun mentale, fysieke en communicatieve vermogens. Het onderwijs aan gehandicapten is te vaak gericht op een tekortbenadering, op hun feitelijke of vermeende handicap en op het beperken van de mogelijkheden tot vooraf bepaalde en negatieve veronderstellingen over hun mogelijkheden. De Staten die partij zijn, moeten het scheppen van mogelijkheden om voort te bouwen op de unieke sterke punten en talenten van elk individu met een handicap ondersteunen.

17. Om artikel 24, par. 1, (c), te verwezenlijken, moeten de doelstellingen van het onderwijs erop gericht zijn personen met een handicap in staat te stellen volledig en effectief deel te nemen aan een vrije maatschappij. Het Comité herinnert aan artikel 23, par. 3, van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind en benadrukt dat gehandicapte kinderen moeten worden geholpen om daadwerkelijk toegang tot onderwijs te krijgen op een wijze die hun maatschappelijke integratie en individuele ontwikkeling zo goed mogelijk bevordert. De Staten die partij zijn, moeten erkennen dat individuele ondersteuning en

⁵ Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten, algemene commentaar nr. 13.

⁶ Comité voor de Rechten van het Kind, algemene commentaar nr. 1 (2001) over de doelstellingen van het onderwijs.

redelijke aanpassingen prioriteit hebben en gratis moeten zijn op alle verplichte onderwijsniveaus.

18. Voor de uitvoering van artikel 24, par. 2, (a), moet de uitsluiting van personen met een handicap van het algemene onderwijsstelsel worden verboden, ook door middel van wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen die hun inclusie beperken op grond van hun handicap of de mate daarvan, bijvoorbeeld door de inclusie afhankelijk te stellen van de omvang van de mogelijkheden van het individu of door een onevenredige en overmatige last aan te voeren om te ontsnappen aan de verplichting om in redelijke aanpassingen te voorzien. Algemeen onderwijs betekent alle reguliere leeromgevingen en de afdeling onderwijs. Rechtstreekse uitsluiting zou betekenen dat bepaalde leerlingen als "niet-onderwijsbaar" worden aangemerkt en daardoor niet in aanmerking komen voor toegang tot onderwijs. Indirecte uitsluiting is het opleggen van een vereiste om te slagen voor een gemeenschappelijke test als voorwaarde voor toelating tot de school zonder redelijke aanpassingen en ondersteuning.

19. Opdat artikel 4, par. 1, (b), van het verdrag wordt uitgevoerd, dienen de Staten die partij zijn, alle passende maatregelen te nemen, met inbegrip van wetgeving, om bestaande wetten, voorschriften, gebruiken en praktijken die discriminatie van personen met een handicap inhouden en in strijd zijn met artikel 24, te wijzigen of af te schaffen. Waar nodig moeten discriminerende wetten, voorschriften, gewoonten en praktijken systematisch en tijdig worden ingetrokken of gewijzigd.

20. Om artikel 24, par. 2, (b), te kunnen verwezenlijken, moeten gehandicapten toegang hebben tot inclusief, kwalitatief goed en gratis basis- en secundair onderwijs en moeten zij op voet van gelijkheid met anderen in de gemeenschappen waar zij wonen, de overstap tussen beide kunnen maken. Het Comité verwijst naar de aanbeveling van het Comité voor Economische, Sociale en Culturele rechten dat het onderwijsstelsel, om aan die verplichting te voldoen, vier onderling samenhangende kenmerken moet hebben: beschikbaarheid, toegankelijkheid, aanvaardbaarheid en aanpasbaarheid.⁷

Beschikbaarheid

21. Openbare en particuliere onderwijsinstellingen en -programma's moeten in voldoende hoeveelheid en kwaliteit beschikbaar zijn. De Staten die partij zijn, moeten een ruime beschikbaarheid van onderwijsplaatsen voor gehandicapte leerlingen op alle niveaus in de gemeenschap garanderen.

Toegankelijkheid

22. In overeenstemming met artikel 9 van het Verdrag en met de algemene commentaar nr. 2 (2014) van het Comité over toegankelijkheid, moeten onderwijsinstellingen en -programma's voor iedereen toegankelijk zijn, zonder discriminatie. Het gehele onderwijsstelsel moet toegankelijk zijn, met inbegrip van gebouwen, informatie- en communicatiemiddelen (met inbegrip van hulpsystemen voor omgevings- of frequentiemodulatie), het leerplan, onderwijsmateriaal, onderwijsmethoden, beoordelingen en taal- en ondersteunende diensten. De omgeving van leerlingen met een handicap moet zodanig worden ingericht dat inclusie wordt bevorderd en hun gelijkheid gedurende hun hele opleiding wordt gegarandeerd.⁸ Zo moeten schoolvervoer, water- en sanitaire voorzieningen (inclusief hygiëne en toiletten), schoolkantines en recreatieruimten inclusief, toegankelijk en veilig zijn. De Staten die partij zijn, moeten zich verbinden tot de snelle invoering van een universeel ontwerp. De Staten die partij zijn, moeten de bouw van alle toekomstige onderwijsinfrastructuur die ontoegankelijk is, verbieden en bestraffen, en een

⁷ Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten, algemene commentaar nr. 13.

⁸ Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap, algemene commentaar nr. 2.

efficiënt controlemechanisme en tijdschema vaststellen om alle bestaande onderwijsomgevingen toegankelijk te maken. De Staten die partij zijn, moeten zich ook verbinden tot het verstrekken van redelijke aanpassingen in onderwijsomgevingen wanneer dat nodig is. De universal design-aanpak sluit niet uit dat hulpmiddelen, toepassingen en software worden verstrekt aan gehandicapte leerlingen die dat nodig hebben. Toegankelijkheid is een dynamisch concept en de toepassing ervan vereist periodieke aanpassingen in de regelgeving en de techniek. De Staten die partij zijn, moeten ervoor zorgen dat de snelle ontwikkeling van innovaties en nieuwe technologieën die bedoeld zijn om het leren te verbeteren, toegankelijk zijn voor alle leerlingen, met inbegrip van gehandicapten.

23. Het Comité wijst op het wijdverbreide gebrek aan schoolboeken en leermateriaal in toegankelijke formaten en talen, waaronder gebarentaal. De Staten die partij zijn, moeten investeren in de tijdige ontwikkeling van hulpmiddelen in inkt of braille en in digitale formaten, onder meer door het gebruik van innovatieve technologie. Zij moeten ook overwegen normen en richtsnoeren te ontwikkelen voor de omzetting van gedrukt materiaal in toegankelijke formaten en talen, en toegankelijkheid tot een centraal aspect van onderwijsgerelateerde aanbestedingen te maken. Het Comité roept de Staten die partij zijn, op het Verdrag van Marrakesh tot bevordering van de toegang tot gepubliceerde werken voor personen die blind zijn, visueel gehandicapt of anderszins een leeshandicap hebben, met spoed te bekrachtigen en uit te voeren.

24. Toegankelijkheid vereist dat onderwijs op alle niveaus betaalbaar is voor leerlingen met een handicap. Redelijke aanpassingen mogen geen extra kosten voor gehandicapte leerlingen met zich meebrengen. Verplicht, kwalitatief, gratis en toegankelijk basisonderwijs is een onmiddellijke verplichting. In overeenstemming met de Agenda 2030 voor Duurzame Ontwikkeling moeten de Staten die partij zijn, geleidelijk maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat alle kinderen, ook kinderen met een handicap, gratis, billijk en kwalitatief goed secundair onderwijs volgen en om te zorgen voor gelijke toegang voor alle vrouwen en mannen met een handicap tot betaalbaar en kwalitatief hoogstaand technisch, beroeps- en tertiair onderwijs, met inbegrip van universitair onderwijs, en een leven lang leren. De Staten die partij zijn, dienen ervoor te zorgen dat personen met een handicap op voet van gelijkheid met anderen toegang hebben tot het onderwijs in zowel openbare als particuliere academische instellingen.

Aanvaardbaarheid

25. Aanvaardbaarheid is de verplichting om bij het ontwerp en de uitvoering van alle onderwijsgerelateerde faciliteiten, goederen en diensten ten volle rekening te houden met de behoeften, culturen, opvattingen en talen van personen met een handicap en deze te respecteren. De vorm en de inhoud van het onderwijs moeten voor iedereen aanvaardbaar zijn. De Staten die partij zijn, moeten positieve actiemaatregelen treffen om ervoor te zorgen dat het onderwijs voor iedereen van goede kwaliteit is.⁹ Inclusie en kwaliteit zijn wederzijds: een inclusieve aanpak kan een aanzienlijke bijdrage leveren aan de kwaliteit van het onderwijs.

Aanpasbaarheid

26. Het Comité moedigt de Staten die partij zijn, aan om de "universal design for learning"-aanpak aan te nemen, die bestaat uit een reeks beginselen die leraren en ander personeel een structuur bieden om aanpasbare leeromgevingen te creëren en onderwijs te ontwikkelen dat tegemoetkomt aan de uiteenlopende behoeften van alle leerlingen. Het erkent dat elke leerling op een unieke manier leert en houdt in: het ontwikkelen van

⁹ Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten, algemene commentaar nr. 13.

flexibele manieren om te leren, het creëren van een boeiende klasomgeving; het handhaven van hoge verwachtingen voor alle leerlingen terwijl er meerdere manieren zijn om aan de verwachtingen te voldoen; het in staat stellen van leraren om anders te denken over hun eigen onderwijs; en het focussen op onderwijsresultaten voor iedereen, inclusief personen met een handicap. Curricula moeten zodanig worden ontworpen, ontwikkeld en uitgevoerd dat zij aan de behoeften van elke leerling voldoen en zich daaraan aanpassen, en dat zij passende onderwijsantwoorden bieden. Gestandaardiseerde beoordelingen moeten worden vervangen door flexibele en meervoudige vormen van beoordeling en de erkenning van individuele vooruitgang naar brede doelstellingen die alternatieve leerroutes bieden.

27. Overeenkomstig artikel 24, par. 2, (b), van het Verdrag moeten gehandicapten de mogelijkheid hebben basisscholen en middelbare scholen te bezoeken in de gemeenschappen waar zij wonen. leerlingen mogen niet van huis weggestuurd worden. De onderwijsomgeving moet fysiek veilig bereikbaar zijn voor personen met een handicap en veilige en beveiligde vervoermiddelen omvatten; als alternatief moet zij toegankelijk zijn via informatie- en communicatietechnologieën. De Staten die partij zijn, dienen echter te vermijden uitsluitend te vertrouwen op technologie als substituut voor directe betrokkenheid van gehandicapte leerlingen en interactie met docenten en rolmodellen binnen de onderwijsomgeving. Actieve participatie met andere leerlingen, waaronder broers en zussen van leerlingen met een handicap, is een belangrijk onderdeel van het recht op inclusief onderwijs.

28. Overeenkomstig artikel 24, par. 2, (c), moeten de Staten die partij zijn, redelijke aanpassingen bieden om individuele leerlingen in staat te stellen op voet van gelijkheid met anderen toegang tot het onderwijs te krijgen. "Redelijkheid" wordt opgevat als het resultaat van een contextuele test die een analyse inhoudt van de relevantie en de doeltreffendheid van de aanpassing en het verwachte doel om discriminatie tegen te gaan. De beschikbaarheid van middelen en de financiële gevolgen worden erkend bij de beoordeling van onevenredige last. De plicht om in redelijke aanpassingen te voorzien is afdwingbaar vanaf het moment dat een verzoek om dergelijke aanpassingen wordt gedaan.¹⁰ Op nationaal en lokaal niveau en op het niveau van de onderwijsinstellingen moet op alle onderwijsniveaus een beleid voor redelijke aanpassingen worden vastgesteld. De mate waarin in redelijke aanpassingen wordt voorzien, moet worden gezien in het licht van de algemene verplichting om een inclusief onderwijsstelsel te ontwikkelen, waarbij de bestaande middelen maximaal worden benut en nieuwe middelen worden ontwikkeld. Het gebruik van een gebrek aan middelen en het bestaan van financiële crises als rechtvaardiging voor het niet boeken van vooruitgang op het gebied van inclusief onderwijs is in strijd met artikel 24.

29. Het Comité herhaalt het onderscheid tussen de algemene toegankelijkheidsverplichting en de verplichting om in redelijke aanpassingen te voorzien.¹¹ Toegankelijkheid komt ten goede aan groepen van de bevolking en is gebaseerd op een reeks normen die geleidelijk worden ingevoerd. Disproportionaliteit of overmatige last kan niet worden aangevoerd ter verdediging van het niet bieden van toegankelijkheid. Redelijke aanpassingen hebben betrekking op een individu en vormen een aanvulling op de plicht tot toegankelijkheid. Een persoon kan rechtmatig verzoeken om redelijke aanpassingen, zelfs indien de Staat die partij is, zijn plicht tot toegankelijkheid is nagekomen.

30. De definitie van wat evenredig is, zal noodzakelijkerwijs verschillen naar gelang van de context. De beschikbaarheid van accommodaties moet worden gezien in het licht van een grotere pool van in het onderwijsstelsel beschikbare onderwijsmiddelen en niet beperkt blijven tot de in de betrokken academische instelling beschikbare middelen; overdracht van

¹⁰ Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap, algemene commentaar nr. 2.

¹¹ Ibid.

middelen binnen het stelsel moet mogelijk zijn. Er is geen standaardformule voor redelijke aanpassingen, aangezien verschillende leerlingen met dezelfde beperking verschillende aanpassingen nodig kunnen hebben. Voorbeelden van aanpassingen zijn: het veranderen van de locatie van een klas; het aanbieden van andere vormen van communicatie in de klas; het vergroten van drukwerk, materialen en/of onderwerpen in borden, of het aanbieden van hand-outs in een alternatieve vorm; en het aanbieden van een notulist of een taaltolk aan leerlingen of het toestaan van het gebruik van ondersteunende technologie in leer- en beoordelingssituaties. Niet-materiële aanpassingen, zoals meer tijd, minder achtergrondgeluid (gevoeligheid voor zintuiglijke overprikkeling), alternatieve evaluatiemethoden en vervanging van een onderdeel van het leerplan door een alternatief, moeten ook worden overwogen. Om ervoor te zorgen dat de accommodatie voldoet aan de eisen, wensen, voorkeuren en keuzes van de leerlingen en door de aanbieder van de instelling kan worden uitgevoerd, moet overleg plaatsvinden tussen de onderwijsautoriteiten en -aanbieders, de academische instelling, de leerlingen met een functiebeperking en, afhankelijk van de leeftijd en capaciteiten van de leerlingen, in voorkomend geval hun ouders, verzorgers of andere familieleden. Het verstrekken van redelijke aanpassingen mag niet afhankelijk zijn van een medische diagnose van een handicap, maar moet gebaseerd zijn op de evaluatie van sociale belemmeringen voor het onderwijs.

31. Het weigeren van redelijke aanpassingen vormt een discriminatie en de plicht om te voorzien in redelijke aanpassingen is onmiddellijk van toepassing en niet onderworpen aan geleidelijke realisatie. De Staten die partij zijn, dienen ervoor te zorgen dat er onafhankelijke systemen zijn om de geschiktheid en doeltreffendheid van aanpassingen te monitoren en veilige, tijdige en toegankelijke mechanismen te bieden voor verhaal wanneer leerlingen met een handicap en, indien van toepassing, hun familieleden, van mening zijn dat zij geen passende voorzieningen hebben gekregen of discriminatie hebben ondervonden. Maatregelen om slachtoffers van discriminatie te beschermen tegen represailles tijdens de verhaalprocedure zijn essentieel.

32. Voor de uitvoering van artikel 24, par. 2, (d), moeten leerlingen met een handicap recht hebben op de ondersteuning die zij nodig hebben om effectief onderwijs te kunnen volgen en hun mogelijkheden op voet van gelijkheid met anderen te kunnen verwezenlijken. Ondersteuning in termen van algemene beschikbaarheid van diensten en faciliteiten binnen het onderwijsstelsel moet ervoor zorgen dat leerlingen met een handicap hun potentieel zoveel mogelijk kunnen ontplooiën, bijvoorbeeld door te voorzien in voldoende opgeleid en ondersteund onderwijzend personeel, schooldecanen, psychologen en andere relevante gezondheids- en sociale dienstverleners, alsook in toegang tot beurzen en financiële middelen.

33. Voor de verwezenlijking van artikel 24, par. 2, (e), moet rechtstreeks adequate, continue en gepersonaliseerde steun worden verleend. Het Comité benadrukt de noodzaak van geïndividualiseerde onderwijsplannen waarin de redelijke aanpassingen en specifieke ondersteuning die individuele leerlingen nodig hebben, kunnen worden vastgesteld, met inbegrip van het verstrekken van compenserende hulpmiddelen, specifieke leermiddelen in alternatieve/toegankelijke vormen, communicatiemiddelen en -methoden, communicatiehulpmiddelen en ondersteunende en informatietechnologie. Ondersteuning kan ook bestaan uit een gekwalificeerde leerondersteuner, op gedeelde of op individuele basis, afhankelijk van de behoeften van de leerling. Geïndividualiseerde onderwijsplannen moeten betrekking hebben op de overgang van leerlingen die van een gesegregeerde naar een gewone omgeving en van het ene naar het andere onderwijsniveau overstappen. De doeltreffendheid van dergelijke plannen moet regelmatig worden gecontroleerd en geëvalueerd met de directe betrokkenheid van de betrokken leerling. De aard van de voorziening moet worden vastgesteld in samenwerking met de leerling, eventueel samen

met de ouders, verzorgers of andere derden. De leerling moet toegang hebben tot beroepsmechanismen indien de ondersteuning niet beschikbaar of ontoereikend is.

34. Alle steunmaatregelen moeten in overeenstemming zijn met het doel van inclusie. Daarom moeten zij zo worden ontworpen dat zij leerlingen met een handicap meer mogelijkheden bieden om samen met hun medeleerlingen deel te nemen aan de klas en aan buitenschoolse activiteiten, in plaats van hen te marginaliseren.

35. Met betrekking tot artikel 24, par. 3, verzuimen veel Staten die partij zijn, passende voorzieningen te treffen om personen met een handicap, in het bijzonder personen in het autismespectrum, personen met communicatiestoornissen en personen met zintuiglijke handicaps, de levens-, taal- en sociale vaardigheden te laten verwerven die essentieel zijn voor deelname aan het onderwijs en aan hun gemeenschap:

(a) Blinde en slechthorende leerlingen moeten mogelijkheden krijgen om braille, een alternatief schrift, augmentatieve en alternatieve communicatiemiddelen en -vormen, alsmede oriëntatie- en mobiliteitsvaardigheden te leren. Investerings in toegang tot passende technologie en alternatieve communicatiesystemen om het leren te vergemakkelijken, moeten worden ondersteund. Collegiale ondersteuning en mentorschap moeten worden ingevoerd en aangemoedigd;

(b) Dove en slechthorende leerlingen moeten de gelegenheid krijgen gebarentaal te leren en er moeten maatregelen worden genomen om de taalkundige identiteit van de dovensgemeenschap te erkennen en te bevorderen. Het Comité vestigt de aandacht van de Staten die partij zijn, op het Verdrag tegen discriminatie in het onderwijs, waarin het recht van kinderen op onderwijs in hun eigen taal is vastgelegd, en herinnert de Staten die partij zijn, eraan dat, overeenkomstig artikel 30, par. 4, van het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap, personen met een handicap op voet van gelijkheid met anderen recht hebben op erkenning en ondersteuning van hun specifieke culturele en linguïstische identiteit, met inbegrip van gebarentalen en de dovenscultuur. Bovendien moeten slechthorende leerlingen ook toegang hebben tot hoogwaardige logopediediensten, inductielusttechnologie en ondertiteling;

(c) Aan blinde, dove of doofblinde leerlingen moet onderwijs worden verstrekt in de voor hen meest geschikte talen en communicatiemiddelen en -methoden en in een omgeving die de persoonlijke, academische en sociale ontwikkeling zowel binnen als buiten de formele schoolsetting maximaliseert. Het Comité benadrukt dat, om dergelijke inclusieve omgevingen tot stand te brengen, de Staten die partij zijn, de vereiste ondersteuning moeten bieden, onder meer in de vorm van middelen, ondersteunende technologie en oriëntatie- en mobiliteitsvaardigheden;

(d) Leerlingen met communicatiebeperkingen moeten de kans krijgen zich uit te drukken en te leren met behulp van alternatieve of augmentatieve communicatie. Dit kan het verstrekken van gebarentaal omvatten, low- of hightech communicatiehulpmiddelen zoals tablets met spraakuitvoer, communicatiehulpmiddelen met spraakuitvoer of communicatieboeken. De Staten die partij zijn, moeten investeren in de ontwikkeling van deskundigheid, technologie en diensten om de toegang tot passende technologie en alternatieve communicatiesystemen ter vergemakkelijking van het leren te bevorderen;

(e) Leerlingen met sociale communicatieproblemen moeten worden ondersteund door aanpassingen van de klasorganisatie, waaronder werken in tweetallen, peer tutoring, zitplaatsen dicht bij de leraar en het creëren van een gestructureerde en voorspelbare omgeving;

(f) Leerlingen met een verstandelijke beperking moeten concrete, observeerbare/visuele en gemakkelijk leesbare les- en leerstof krijgen in een veilige, rustige en gestructureerde leeromgeving, gericht op capaciteiten die de leerlingen het best

voorbereiden op een zelfstandig leven en een beroepscontext. De Staten die partij zijn, moeten investeren in inclusieve interactieve klaslokalen waar gebruik wordt gemaakt van alternatieve onderwijsstrategieën en beoordelingsmethoden.

36. Ter uitvoering van artikel 24, par. 4, moeten de Staten die partij zijn, passende maatregelen nemen om administratief, onderwijzend en niet-onderwijzend personeel in dienst te nemen met de vaardigheden om doeltreffend te werken in een op inclusie gerichte onderwijsomgeving, met kwalificaties in gebarentaal en/of braille en met oriëntatie- en mobiliteitsvaardigheden. Voor de invoering en de duurzaamheid van inclusief onderwijs is het essentieel dat er voldoende gekwalificeerd en geëngageerd schoolpersoneel is. Gebrek aan inzicht en capaciteit blijven belangrijke belemmeringen voor inclusie. De Staten die partij zijn, moeten ervoor zorgen dat alle leraren worden opgeleid in inclusief onderwijs en dat die opleiding gebaseerd is op het mensenrechtenmodel inzake handicaps.

37. De Staten die partij zijn, moeten investeren in en steun verlenen aan de aanwerving en bijscholing van leraren met een handicap. Dit omvat het wegnemen van wettelijke of beleidsmatige belemmeringen die vereisen dat kandidaten aan specifieke medische toelatingscriteria voldoen en het verstrekken van redelijke voorzieningen voor hun deelname als leraar. Hun aanwezigheid zal dienen ter bevordering van gelijke rechten voor personen met een handicap om in het onderwijs te gaan werken, unieke expertise en vaardigheden in leeromgevingen inbrengen, bijdragen tot het slechten van barrières en als belangrijke rolmodellen dienen.

38. Om uitvoering te geven aan artikel 24, par. 5, dienen de Staten die partij zijn, te waarborgen dat personen met een handicap zonder discriminatie en op voet van gelijkheid met anderen toegang kunnen krijgen tot het algemeen tertiair onderwijs, beroepsopleiding, volwassenenonderwijs en levenslang leren. Attitudinale, fysieke, taalkundige, communicatieve, financiële, juridische en andere belemmeringen voor onderwijs op deze niveaus moeten worden opgespoord en weggenomen om gelijke toegang te waarborgen. Er moeten redelijke voorzieningen worden getroffen om ervoor te zorgen dat personen met een handicap niet worden gediscrimineerd. De Staten die partij zijn, dienen te overwegen in het tertiair onderwijs positieve actiemaatregelen te nemen ten gunste van leerlingen met een handicap.

III. Verplichtingen van de Staten die partij zijn,

39. De Staten die partij zijn, moeten elk van de essentiële kenmerken van het recht op inclusief onderwijs eerbiedigen, beschermen en uitvoeren: beschikbaarheid, toegankelijkheid, aanvaardbaarheid en aanpasbaarheid. De verplichting tot eerbiediging vereist het vermijden van maatregelen die het genot van het recht belemmeren, zoals wetgeving die bepaalde kinderen met een handicap uitsluit van onderwijs, of het ontzeggen van toegankelijkheid of redelijke aanpassingen. De verplichting tot bescherming vereist het nemen van maatregelen die voorkomen dat derden het genot van het recht belemmeren, bijvoorbeeld ouders die weigeren gehandicapte meisjes naar school te sturen of particuliere instellingen die weigeren gehandicapten in te schrijven op grond van hun handicap. De verplichting tot nakoming vereist het nemen van maatregelen die personen met een handicap in staat stellen en helpen het recht op onderwijs te genieten, bijvoorbeeld door ervoor te zorgen dat onderwijsinstellingen toegankelijk zijn en dat de onderwijsstelsels op passende wijze worden aangepast met middelen en diensten.

40. Artikel 4, par. 2, vereist dat de Staten die partij zijn, met betrekking tot de economische, sociale en culturele rechten en zo nodig in het kader van internationale samenwerking, naar vermogen maatregelen nemen om geleidelijk tot de volledige verwezenlijking van deze rechten te komen. Geleidelijke verwezenlijking betekent dat de

Staten die partij zijn, een specifieke en voortdurende verplichting hebben om zo spoedig en doeltreffend mogelijk de volledige verwezenlijking van artikel 24 na te streven.¹² Dit is niet verenigbaar met de instandhouding van twee onderwijssystemen: een systeem voor gewoon onderwijs en een systeem voor bijzonder/gescheiden onderwijs. Geleidelijke verwezenlijking moet worden gelezen in samenhang met de algemene doelstelling van het Verdrag om duidelijke verplichtingen voor de Staten die partij zijn, vast te stellen met betrekking tot de volledige verwezenlijking van de betrokken rechten. Evenzo worden de Staten die partij zijn, aangemoedigd de begrotingsallocaties voor onderwijs opnieuw vast te stellen, onder meer door een deel van hun begroting over te hevelen naar de ontwikkeling van inclusief onderwijs. Opzettelijk retrogressieve maatregelen in dat verband mogen niet onevenredig gericht zijn op leerlingen met een handicap op welk onderwijsniveau dan ook.¹³ Zij moeten slechts een tijdelijke maatregel zijn die beperkt blijft tot de crisisperiode, noodzakelijk en evenredig zijn, niet discriminerend zijn en alle mogelijke maatregelen omvatten om ongelijkheden te verminderen.¹⁴

41. De geleidelijke realisatie doet geen afbreuk aan de verplichtingen die onmiddellijk van toepassing zijn. Zoals het Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten heeft verklaard in zijn algemene commentaar nr. 3 (1990) over de aard van de verplichtingen van de Staten die partij zijn, hebben deze Staten een minimale kernverplichting om ten minste een minimaal essentieel niveau van elk aspect van het recht op onderwijs te waarborgen.¹⁵ Daarom moeten de Staten die partij zijn, de volgende kernrechten met onmiddellijke ingang toepassen:

(a) Non-discriminatie in alle aspecten van het onderwijs, met inbegrip van alle internationaal verboden discriminatiegronden. De Staten die partij zijn, moeten ervoor zorgen dat personen met een handicap niet worden uitgesloten van onderwijs en structurele nadelen opheffen om effectieve participatie en gelijkheid voor alle personen met een handicap te bereiken. Zij moeten dringend stappen ondernemen om alle wettelijke, administratieve en andere vormen van discriminatie die het recht op toegang tot inclusief onderwijs belemmeren, weg te nemen. De aanneming van maatregelen voor positieve actie vormt geen schending van het recht op non-discriminatie in het onderwijs, zolang deze maatregelen niet leiden tot de handhaving van ongelijke of afzonderlijke normen voor verschillende groepen;

(b) Redelijke aanpassingen om ervoor te zorgen dat personen met een handicap niet van onderwijs worden uitgesloten. Het niet verstrekken van redelijke aanpassingen is discriminatie op grond van handicap;

(c) Verplicht en gratis basisonderwijs voor iedereen. De Staten die partij zijn, moeten alle passende maatregelen nemen om dat recht, op basis van inclusie, te waarborgen voor alle kinderen en jongeren met een handicap. Het Comité dringt er bij de Staten die partij zijn, op aan te zorgen voor toegang tot en voltooiing van kwaliteitsonderwijs voor alle kinderen en jongeren tot ten minste twaalf jaar met gratis, door de overheid gefinancierd, inclusief en billijk basis- en secundair onderwijs, waarvan ten minste negen jaar verplicht, alsmede toegang tot kwaliteitsonderwijs voor buitenschoolse kinderen en jongeren via een reeks modaliteiten, zoals geschetst in het actiekader Onderwijs 2030.

¹² Zie Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten, algemene commentaar nr. 3 (1990) over de aard van de verplichtingen van de Staten die partij zijn, par. 9

¹³ Ibid.

¹⁴ Brief van 16 mei 2012 van de voorzitter van het Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten aan de Staten die partij zijn bij het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele rechten.

¹⁵ Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten, algemene commentaar nr. 3.

42. De Staten die partij zijn, moeten een nationale onderwijsstrategie aannemen en uitvoeren die voorziet in onderwijs op alle niveaus voor alle leerlingen, op basis van inclusie en gelijke kansen. De onderwijsdoelstellingen van artikel 24, lid 1, leggen de Staten die partij zijn gelijkwaardige verplichtingen op en moeten derhalve op een vergelijkbare basis van onmiddellijkheid worden beschouwd.

43. Wat de internationale samenwerking betreft, moet alle bilaterale en multilaterale samenwerking, in overeenstemming met duurzame ontwikkelingsdoelstelling 4 en het actiekader Onderwijs 2030, gericht zijn op de bevordering van inclusief en billijk kwaliteitsonderwijs en de bevordering van kansen op een leven lang leren voor iedereen, met inbegrip van steun voor capaciteitsopbouw, informatie-uitwisseling en de uitwisseling van beste praktijken, onderzoek, technische en economische bijstand, en toegang tot toegankelijke en ondersteunende technologieën. Alle verzamelde gegevens en alle internationale assistentie voor onderwijs moeten worden uitgesplitst naar handicap. Het overwegen van een internationaal coördinatiemechanisme voor inclusief onderwijs ter uitvoering van doelstelling 4 en het verzamelen van feitenmateriaal zal bijdragen tot een betere beleidsdialoog en tot het toezicht op de vorderingen.

IV. Verband met andere bepalingen van het Verdrag

44. De Staten die partij zijn, moeten de ondeelbaarheid en de onderlinge afhankelijkheid van alle mensenrechten erkennen. Onderwijs is onlosmakelijk verbonden met de volledige en daadwerkelijke verwezenlijking van andere rechten.¹⁶ Omgekeerd kan het recht op inclusief onderwijs alleen worden gerealiseerd als bepaalde andere rechten ten uitvoer worden gelegd. Bovendien moet het recht op inclusief onderwijs worden geschraagd door de totstandbrenging van een inclusieve omgeving in de gehele maatschappij. Dit vereist de aanneming van het mensenrechtenmodel inzake handicaps, dat de verplichting erkent om maatschappelijke belemmeringen weg te nemen die ertoe dienen personen met een handicap uit te sluiten en te marginaliseren, alsmede de noodzaak om maatregelen aan te nemen om de uitvoering van de hieronder uiteengezette rechten te waarborgen.

45. In artikel 5 is het beginsel van gelijke bescherming van een ieder voor en door de wet vastgelegd. De Staten die partij zijn, moeten alle discriminatie op grond van handicap verbieden en personen met een handicap effectieve en gelijke bescherming bieden tegen discriminatie op alle gronden. Om systemische en structurele discriminatie aan te pakken en "equal benefit of the law" te waarborgen, moeten de Staten die partij zijn, positieve actiemaatregelen nemen, zoals het wegnemen van architecturale en communicatieve of andere belemmeringen voor het reguliere onderwijs.

46. Artikel 6 erkent dat vrouwen en meisjes met een handicap het slachtoffer zijn van meervoudige discriminatie en dat de Staten die partij zijn, maatregelen moeten nemen om te waarborgen dat zij op voet van gelijkheid hun rechten kunnen genieten. Intersectionele discriminatie en uitsluiting vormen aanzienlijke belemmeringen voor de verwezenlijking van het recht op onderwijs voor vrouwen en meisjes met een handicap. De Staten die partij zijn, moeten deze belemmeringen, waaronder gendergerelateerd geweld en het gebrek aan waarde dat aan het onderwijs van vrouwen en meisjes wordt gehecht, in kaart brengen en wegnemen, en specifieke maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat het recht op onderwijs niet wordt belemmerd door discriminatie, stigmatisering of vooroordelen op grond van geslacht en/of handicap. Schadelijke stereotypen over geslacht en/of handicap in schoolboeken en leerplannen moeten worden uitgebannen. Onderwijs speelt een essentiële rol in de strijd tegen traditionele opvattingen over gender die patriarchale en

¹⁶ Ibidem, algemene opmerking nr. 11 (1999) over actieplannen voor het basisonderwijs en algemene opmerking nr. 13.

paternalistische maatschappelijke kaders in stand houden.¹⁷ De Staten die partij zijn, moeten de toegang voor en het behoud van meisjes en vrouwen met een handicap in onderwijs- en participatiediensten waarborgen, als instrumenten voor hun ontwikkeling, vooruitgang en emancipatie.

47. Artikel 7 bepaalt dat bij alle maatregelen betreffende kinderen met een handicap de belangen van het kind de eerste overweging vormen. Het begrip "belang van het kind" is erop gericht het kind het volledige en daadwerkelijke genot van alle mensenrechten en de holistische ontwikkeling van het kind te garanderen.¹⁸ Bij het bepalen van het belang van een kind met een handicap moet rekening worden gehouden met de eigen opvattingen en de individuele identiteit van het kind, het behoud van het gezin, de zorg, bescherming en veiligheid van het kind, de bijzondere kwetsbaarheid en het recht van het kind op gezondheid en onderwijs. Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind bevestigt dat het belang van het kind de basis moet zijn waarop het onderwijsbeleid en de onderwijsvoorzieningen worden vastgesteld. Artikel 7, lid 3, bepaalt voorts dat kinderen met een handicap het recht hebben hun mening te uiten en dat aan hun mening over alle hen betreffende aangelegenheden, in overeenstemming met hun leeftijd en rijpheid, op voet van gelijkheid met andere kinderen het nodige gewicht moet worden toegekend, en dat zij op hun handicap en leeftijd afgestemde assistentie moeten krijgen. Het waarborgen van het recht van kinderen op participatie in hun onderwijs moet op gelijke wijze worden toegepast op kinderen met een handicap, bij hun eigen leren en geïndividualiseerde onderwijsplannen, binnen de pedagogie van de klas, via schoolraden, bij de ontwikkeling van schoolbeleid en -systemen, en bij de ontwikkeling van het bredere onderwijsbeleid.¹⁹

48. Artikel 8 roept op tot maatregelen ter bewustwording en bestrijding van stereotypen, vooroordelen en schadelijke praktijken met betrekking tot personen met een handicap, met name praktijken die betrekking hebben op vrouwen en meisjes met een handicap, personen met een verstandelijke handicap en personen met intensieve ondersteuningsbehoeften. Stereotypen, vooroordelen en schadelijke praktijken vormen barrières die zowel de toegang tot als het effectief leren binnen het onderwijssysteem belemmeren. Het Comité stelt vast dat sommige ouders hun gehandicapte kinderen van inclusieve scholen verwijderen omdat zij zich niet bewust zijn van en geen inzicht hebben in de aard van handicaps. De Staten die partij zijn, moeten maatregelen nemen om een cultuur van diversiteit, participatie en betrokkenheid bij het gemeenschapsleven op te bouwen en om inclusief onderwijs te benadrukken als middel om kwaliteitsonderwijs voor alle leerlingen, met en zonder handicap, ouders, leraren en schoolbesturen, alsook de gemeenschap en de samenleving tot stand te brengen. De Staten die partij zijn, dienen ervoor te zorgen dat er mechanismen zijn om op alle niveaus van het onderwijssysteem en bij ouders en het grote publiek een houding van eerbiediging van de rechten van gehandicapten te bevorderen. Het maatschappelijk middenveld, met name organisaties die personen met een handicap vertegenwoordigen, moet bij alle bewustmakingsactiviteiten worden betrokken.

49. De artikelen 9 en 24 zijn nauw met elkaar verbonden. Toegankelijkheid is een voorwaarde voor de volledige en gelijkwaardige deelname van personen met een handicap aan de maatschappij. Personen met een handicap kunnen hun recht op inclusief onderwijs niet daadwerkelijk uitoefenen zonder een toegankelijke gebouwde omgeving, met inbegrip van scholen en alle andere plaatsen waar onderwijs wordt gegeven, en zonder toegankelijk openbaar vervoer, diensten, informatie- en communicatietechnologieën. De onderwijsvormen en -middelen moeten toegankelijk zijn en het onderwijs moet worden

¹⁷ Comité inzake de uitbanning van discriminatie van vrouwen, "Concept note on the draft general recommendation on girls'/women's right to education" (2014).

¹⁸ Comité voor de Rechten van het Kind, algemene commentaar nr. 14 (2013) over het recht van het kind dat zijn belangen als eerste overweging worden genomen.

¹⁹ Ibid., algemene commentaar nr. 12 (2009) over het recht van het kind om te worden gehoord.

gegeven in een toegankelijke omgeving. De hele omgeving waarin leerlingen met een handicap leren, moet zodanig worden ingericht dat inclusie wordt bevorderd. Inclusief onderwijs is ook een krachtig instrument voor de bevordering van toegankelijkheid en universeel ontwerp.

50. Het Comité vestigt de aandacht van de Staten die partij zijn, op zijn algemene commentaar nr. 1 (2014) over gelijke erkenning voor de wet en benadrukt dat inclusief onderwijs leerlingen met een handicap, in het bijzonder leerlingen met psychosociale of intellectuele beperkingen, de mogelijkheid biedt om hun wil en voorkeuren kenbaar te maken. De Staten die partij zijn, moeten ervoor zorgen dat inclusief onderwijs leerlingen met een handicap ondersteunt bij het opbouwen van hun vertrouwen in de uitoefening van hun rechtsbekwaamheid door op alle onderwijsniveaus de nodige ondersteuning te bieden, ook om de toekomstige behoefte aan ondersteuning desgewenst te verminderen.

51. Personen met een handicap, in het bijzonder vrouwen en meisjes met een handicap, kunnen onevenredig zwaar worden getroffen door geweld en misbruik, waaronder fysieke en vernederende straffen door onderwijspersoneel, bijvoorbeeld door het gebruik van dwangmiddelen en afzondering, en pesterijen door anderen in en op weg naar school. Om uitvoering te geven aan artikel 16, par. 2, dienen de Staten die partij zijn, alle passende maatregelen te nemen om bescherming te bieden tegen alle vormen van uitbuiting, geweld en misbruik, met inbegrip van seksueel geweld, tegen personen met een handicap en deze te voorkomen. Dergelijke maatregelen moeten afgestemd zijn op leeftijd, geslacht en handicap. Het Comité onderschrijft nadrukkelijk de aanbevelingen van het Comité voor de Rechten van het Kind, het Mensenrechtencomité en het Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten dat de Staten alle vormen van lijfstraffen en wrede, onmenselijke en ontorende behandeling in alle omgevingen, met inbegrip van scholen, moeten verbieden en moeten zorgen voor doeltreffende sancties tegen de daders.²⁰ Het moedigt scholen en andere onderwijscentra aan om leerlingen, ook leerlingen met een handicap, te betrekken bij de ontwikkeling van beleid, met inbegrip van toegankelijke beschermingsmechanismen, om disciplinaire maatregelen en pesten, met inbegrip van cyberpesten, aan te pakken, waarvan steeds meer wordt erkend dat het een groeiend kenmerk is van het leven van leerlingen, met name kinderen.

52. Inclusief onderwijs vereist erkenning van het recht van personen met een handicap om in de maatschappij te wonen en te genieten van inclusie en participatie in de maatschappij (art. 19). Het vereist ook erkenning van het gelijke recht van personen met een handicap op een gezinsleven of, bij gebreke daarvan, op alternatieve zorg in een gemeenschapscontext (art. 23). Kinderen in de zorg van de Staat die partij is, die bijvoorbeeld in pleeggezinnen of tehuizen verblijven, moeten verzekerd zijn van het recht op inclusief onderwijs en het recht om in beroep te gaan tegen beslissingen van de Staat die partij is, die hen het recht op inclusief onderwijs onttrekken. Te veel personen met een handicap leven in langdurige institutionele zorg, zonder toegang tot gemeenschapsdiensten, waaronder onderwijs, die stroken met hun recht op onder meer gezinsleven, gemeenschapsleven, vrijheid van vereniging, bescherming tegen geweld en toegang tot justitie. De invoering van inclusief onderwijs in de lokale gemeenschap moet gepaard gaan met een strategische verbintenis om een einde te maken aan de praktijk van het plaatsen van gehandicapten in instellingen (zie par. 66 hieronder). De Staten die partij zijn, dienen te wijzen op de rol die de uitoefening van het recht op inclusief onderwijs zal spelen bij het opbouwen van de sterke punten, vaardigheden en bekwaamheden die alle personen met een handicap nodig hebben om te genieten van, te profiteren van en bij te dragen aan hun plaatselijke gemeenschap.

²⁰ Ibid., algemene commentaar nr. 8 (2006) over het recht van het kind op bescherming tegen lijfstraffen en andere wrede of vernederende vormen van bestraffing.

53. Wil inclusief onderwijs effectief worden gerealiseerd, dan moeten personen met een handicap verzekerd zijn van persoonlijke mobiliteit op zelfstandige basis (art. 20). Waar vervoer niet gemakkelijk beschikbaar is en waar er geen persoonlijke assistenten zijn om de toegang tot onderwijsinstellingen te ondersteunen, moeten personen met een handicap, met name blinden en visueel gehandicapten, een passende opleiding in mobiliteitsvaardigheden krijgen om een grotere zelfstandigheid te bevorderen. De Staten die partij zijn, dienen personen met een handicap tevens de mogelijkheid te bieden tegen een betaalbare prijs mobiliteitshulpmiddelen en -apparaten aan te schaffen.

54. Verwezenlijking van het recht van personen met een handicap op een zo hoog mogelijke gezondheidsstandaard zonder discriminatie (art. 25) is onlosmakelijk verbonden met de mogelijkheid om ten volle van het onderwijs te profiteren. Het vermogen om onderwijs te volgen en effectief te leren, komt ernstig in het gedrang als er geen toegang is tot gezondheidszorg of tot passende behandeling en zorg. De Staten die partij zijn, dienen programma's voor gezondheid, hygiëne en voeding op te stellen met een genderperspectief, die geïntegreerd zijn in de onderwijsdiensten en die een voortdurende controle van alle gezondheidsbehoeften mogelijk maken. Dergelijke programma's moeten worden ontwikkeld volgens de beginselen van universeel ontwerp en toegankelijkheid, voorzien in regelmatige bezoeken van schoolverpleegkundigen en gezondheidsonderzoeken, en bouwen aan partnerschappen met de gemeenschap. Personen met een handicap moeten, op voet van gelijkheid met anderen, een op hun leeftijd afgestemde, alomvattende en inclusieve seksuele voorlichting krijgen, gebaseerd op wetenschappelijke gegevens en mensenrechtennormen, en in een toegankelijke vorm.

55. De Staten die partij zijn, moeten effectieve maatregelen nemen om integratie- en participatiediensten aan te bieden binnen het onderwijsstelsel, met inbegrip van diensten op het gebied van gezondheidszorg, arbeid, fysiek, sociaal, advisering en andere diensten (art. 26). Deze diensten moeten in een zo vroeg mogelijk stadium beginnen, gebaseerd zijn op een multidisciplinaire beoordeling van de sterke punten van een leerling en een maximale zelfstandigheid, autonomie, eerbiediging van de waardigheid, volledige fysieke, mentale, sociale en beroepsbekwaamheid en inclusie en deelname aan alle aspecten van het leven ondersteunen. Het Comité benadrukt het belang van steun voor de ontwikkeling van participatie op gemeenschapsniveau, waarbij vroegtijdige signalering wordt aangepakt en ondersteuning door leeftijdsgenoten wordt aangemoedigd.

56. Kwaliteitsvol inclusief onderwijs moet personen met een handicap voorbereiden op het beroepsleven door de verwerving van de kennis, vaardigheden en het vertrouwen die nodig zijn voor deelname aan de open arbeidsmarkt en in een open, inclusieve en toegankelijke werkomgeving (art. 27).

57. Volledige deelname aan het politieke en openbare leven wordt bevorderd door de verwezenlijking van het recht op inclusief onderwijs. De leerplannen voor alle studenten moeten het onderwerp burgerschap en de vaardigheden van zelfpleitbezorging en zelfrepresentatie bevatten als fundamentele basis voor deelname aan politieke en maatschappelijke processen. Openbare aangelegenheden omvatten het vormen van en deelnemen aan studentenorganisaties, zoals studentenverenigingen, en de Staten die partij zijn, dienen de totstandbrenging te bevorderen van een klimaat waarin personen met een handicap dergelijke studentenorganisaties kunnen vormen, zich erbij kunnen aansluiten en er effectief en volledig aan kunnen deelnemen via de communicatiemiddelen en taal van hun keuze (art. 29).

58. De Staten die partij zijn, moeten belemmeringen wegnemen en de toegankelijkheid en beschikbaarheid bevorderen van inclusieve mogelijkheden voor personen met een handicap om op voet van gelijkheid met anderen deel te nemen aan spel, recreatie en sport

in het schoolsysteem en aan buitenschoolse activiteiten, ook in andere onderwijsomgevingen (art. 30).²¹ Binnen de onderwijsomgeving moeten passende maatregelen worden genomen om personen met een handicap kansen te bieden om toegang te krijgen tot het culturele leven en hun creatieve, artistieke en intellectuele potentieel te ontwikkelen en te benutten, niet alleen in hun eigen belang, maar ook ter verrijking van de samenleving. Deze maatregelen moeten ervoor zorgen dat personen met een handicap recht hebben op erkenning van hun specifieke culturele en taalkundige identiteit, met inbegrip van gebarentalen en de dovencultuur.

V. Implementatie op nationaal niveau

59. Het Comité heeft een aantal uitdagingen vastgesteld waarmee de Staten die partij zijn, bij de uitvoering van artikel 24 worden geconfronteerd. Om een inclusief onderwijsstelsel voor alle personen met een handicap in te voeren en in stand te houden, moeten de onderstaande maatregelen op nationaal niveau worden genomen.

60. De verantwoordelijkheid voor het onderwijs op alle niveaus van personen met een handicap, alsmede voor het onderwijs van anderen, moet berusten bij het ministerie van Onderwijs. In veel landen wordt het onderwijs aan personen met een handicap momenteel gemarginaliseerd binnen de ministeries van Sociale Zaken en Volksgezondheid, hetgeen onder meer heeft geleid tot uitsluiting van de reguliere wetgeving, beleidsmaatregelen, planning en middelen voor onderwijs, lagere investeringen per hoofd van de bevolking in het onderwijs aan personen met een handicap, een gebrek aan overkoepelende en samenhangende structuren ter ondersteuning van inclusief onderwijs, een gebrek aan geïntegreerde gegevensverzameling over inschrijvingen, retentie en resultaten, en een onvermogen om inclusieve lerarenopleidingen te ontwikkelen. De Staten die partij zijn, moeten dringend maatregelen nemen om het onderwijs aan gehandicapte leerlingen onder de bevoegdheid van het ministerie van Onderwijs te brengen.

61. De Staten die partij zijn, moeten zorgen voor een brede en intersectorale inzet voor inclusief onderwijs in de gehele regering. Inclusief onderwijs kan niet door de ministeries van Onderwijs afzonderlijk worden gerealiseerd. Alle betrokken ministeries en commissies met verantwoordelijkheden die inhoudelijke artikelen van het verdrag betreffen, moeten zich verbinden tot een op inclusie gericht onderwijsstelsel en er hun inzicht in de implicaties op afstemmen, om tot een geïntegreerde aanpak te komen en samen aan een gezamenlijke agenda te werken. Voor alle betrokken ministeries moeten verantwoordingsmaatregelen worden getroffen om dergelijke verbintenissen na te komen. Er moeten ook partnerschappen worden aangegaan met dienstverleners, gehandicaptenorganisaties, de media, maatschappelijke organisaties, lokale autoriteiten, studentenverenigingen en -federaties, universiteiten en lerarenopleidingen.

62. De Staten die partij zijn, moeten op elk niveau wetgeving uitvoeren of invoeren die gebaseerd is op het mensenrechtenmodel voor personen met een handicap en die volledig voldoet aan artikel 24. Het Comité herinnert eraan dat artikel 4, par. 5, de federale Staten verplicht ervoor te zorgen dat artikel 24, zonder beperkingen of uitzonderingen, in alle delen van de Staat die partij is, ten uitvoer wordt gelegd.

63. Er moet een alomvattend en gecoördineerd wetgevings- en beleidskader voor inclusief onderwijs worden ingevoerd, samen met een duidelijk en adequaat tijdschema voor de uitvoering en sancties voor schendingen. Een dergelijk kader moet kwesties als flexibiliteit, diversiteit en gelijkheid in alle onderwijsinstellingen voor alle leerlingen

²¹ Ibid., algemene commentaar nr. 17 (2013) over het recht van het kind op rust, vrije tijd, spel, recreatieve activiteiten, cultureel leven en kunst.

aanpakken en verantwoordelijkheden op alle overheidsniveaus vaststellen. De belangrijkste elementen zijn:

- (a) Naleving van internationale mensenrechtennormen;
- (b) Een duidelijke definitie van inclusie en de specifieke doelstellingen die daarmee op alle onderwijsniveaus worden nagestreefd. Inclusiebeginselen en -praktijken moeten worden beschouwd als integraal onderdeel van de hervorming, en niet louter als een aanvullend programma;
- (c) Een materieel recht op inclusief onderwijs als kernelement van het wetgevingskader. Bepalingen die bepaalde categorieën leerlingen als "ongeschikt voor onderwijs" definiëren, moeten bijvoorbeeld worden ingetrokken;
- (d) Een garantie voor leerlingen met en zonder handicap op hetzelfde recht op toegang tot inclusieve leermogelijkheden binnen het algemene onderwijsstelsel en, voor individuele leerlingen, tot de nodige ondersteunende diensten op alle niveaus;
- (e) Een eis dat alle nieuwe scholen worden ontworpen en gebouwd volgens het beginsel van universeel ontwerp door middel van toegankelijkheidsnormen, samen met een tijdschema voor de aanpassing van bestaande scholen overeenkomstig algemene commentaar nr. 2 van het Comité. Het gebruik van overheidsopdrachten voor de uitvoering van dit element wordt aangemoedigd;
- (f) De invoering van alomvattende kwaliteitsnormen voor inclusief onderwijs en mechanismen voor toezicht op de inclusie van gehandicapten om de vooruitgang bij de uitvoering op alle niveaus te volgen en ervoor te zorgen dat het beleid en de programma's worden uitgevoerd en ondersteund door de nodige investeringen;
- (g) De invoering van toegankelijke toezichtsmechanismen om de uitvoering van het beleid en de terbeschikkingstelling van de nodige investeringen te waarborgen;
- (h) Erkenning van de noodzaak van redelijke aanpassingen ter ondersteuning van inclusie, gebaseerd op mensenrechtennormen in plaats van op het efficiënte gebruik van middelen, samen met sancties voor het niet verstrekken van redelijke aanpassingen;
- (i) De duidelijke verklaring, in alle wetgeving die gevolgen kan hebben voor inclusief onderwijs, dat inclusie een concreet doel is;
- (j) Een samenhangend kader voor de vroegtijdige signalering, beoordeling en ondersteuning die nodig zijn om personen met een handicap in staat te stellen zich in inclusieve leeromgevingen te ontplooiën;
- (k) De verplichting voor plaatselijke autoriteiten om voor alle leerlingen, met inbegrip van personen met een handicap, plannen te maken en voorzieningen te treffen in inclusieve settings en klassen, onder meer in de meest geschikte talen, in toegankelijke formaten en met de meest geschikte communicatiemiddelen;
- (l) Wetgeving die aan alle personen met een handicap, met inbegrip van kinderen met een handicap, het recht garandeert om te worden gehoord en dat hun mening binnen het onderwijsstelsel naar behoren in aanmerking wordt genomen, onder meer via schoolraden, bestuursorganen, lokale en nationale overheden, en mechanismen om beslissingen betreffende het onderwijs aan te vechten en ertegen in beroep te gaan;
- (m) De totstandbrenging van partnerschappen en coördinatie tussen alle belanghebbenden, met inbegrip van personen met een handicap via hun representatieve organisaties, verschillende instanties, ontwikkelingsorganisaties, niet-gouvernementele organisaties en ouders of verzorgers.

64. De wetgeving moet worden ondersteund door een plan voor de onderwijssector, dat in overleg met gehandicaptenorganisaties, waaronder gehandicapte kinderen, is opgesteld en waarin het proces voor de invoering van een inclusief onderwijsstelsel in detail wordt beschreven. Het moet een tijdschema en meetbare doelstellingen bevatten, met inbegrip van maatregelen om de consistentie te waarborgen. Het plan moet gebaseerd zijn op een alomvattende analyse van de huidige context met betrekking tot inclusief onderwijs, teneinde een uitgangssituatie te creëren van waaruit vooruitgang kan worden geboekt, met inbegrip van gegevens over bijvoorbeeld de huidige begrotingsallocaties, de kwaliteit van de methoden voor het verzamelen van gegevens, het aantal kinderen met een handicap dat niet naar school gaat, uitdagingen en belemmeringen, bestaande wetgeving en beleid, en de belangrijkste punten van zorg van personen met een handicap, gezinnen en de Staat die partij is.

65. De Staten die partij zijn, moeten onafhankelijke, doeltreffende, toegankelijke, transparante, veilige en afdwingbare klachtenmechanismen en rechtsmiddelen invoeren in geval van schendingen van het recht op onderwijs. Personen met een handicap moeten toegang hebben tot rechtsstelsels die begrijpen hoe zij personen met een handicap moeten opvangen en die op handicaps gebaseerde vorderingen kunnen behandelen. De Staten die partij zijn, dienen er tevens voor te zorgen dat informatie over het recht op onderwijs en over de wijze waarop een ontzegging of schending van dat recht kan worden aangevochten, op ruime schaal wordt verspreid en bekend wordt gemaakt bij personen met een handicap, met inschakeling van hun representatieve organisaties.

66. Inclusief onderwijs is onverenigbaar met institutionalisering. De Staten die partij zijn, moeten een goed gepland en gestructureerd proces van de-institutionalisering van gehandicapten op gang brengen. Een dergelijk proces moet betrekking hebben op: een beheerde overgang met een welomschreven tijdschema voor de overgang; de invoering van een wettelijke verplichting om gemeenschapsvoorzieningen te ontwikkelen; deerschikking van middelen en de invoering van multidisciplinaire kaders ter ondersteuning en versterking van gemeenschapsvoorzieningen; de verlening van steun aan gezinnen; en samenwerking en overleg met organisaties die personen met een handicap, waaronder kinderen met een handicap, alsmede ouders of verzorgers vertegenwoordigen. In afwachting van het de-institutionaliseringproces moeten personen in institutionele zorginstellingen met onmiddellijke toegang krijgen tot inclusief onderwijs door hen in contact te brengen met inclusieve academische instellingen in de gemeenschap.

67. Maatregelen voor jonge kinderen kunnen bijzonder waardevol zijn voor kinderen met een handicap, omdat zij hun vermogen om onderwijs te genieten, versterken en hun inschrijving en aanwezigheid in het onderwijs bevorderen. Al deze interventies moeten het respect voor de waardigheid en de autonomie van het kind waarborgen. In overeenstemming met de Agenda 2030 voor Duurzame Ontwikkeling, met inbegrip van doelstelling 4, worden de Staten die partij zijn, opgeroepen te zorgen voor toegang tot hoogwaardige ontwikkeling, opvang en voorschools onderwijs voor jonge kinderen, en steun en opleiding te bieden aan ouders en verzorgers van jonge kinderen met een handicap. Indien jonge kinderen met een handicap in een vroeg stadium worden geïdentificeerd en ondersteund, is de kans groter dat zij vlot overgaan naar het inclusief kleuter- en basisonderwijs. De Staten die partij zijn, dienen te zorgen voor coördinatie tussen alle betrokken ministeries, autoriteiten en instanties, alsmede gehandicaptenorganisaties en andere niet-gouvernementele partners.

68. Overeenkomstig artikel 31 moeten de Staten die partij zijn, passende uitgesplitste gegevens verzamelen om beleid, plannen en programma's op te stellen om hun verplichtingen uit hoofde van artikel 24 na te komen. Zij moeten maatregelen nemen om het gebrek aan nauwkeurige gegevens over de prevalentie van personen met verschillende handicaps aan te pakken, alsmede het gebrek aan onderzoek en gegevens van voldoende

kwaliteit met betrekking tot de toegang tot, de blijvende aanwezigheid in en de vorderingen binnen het onderwijs, het verstrekken van redelijke accommodatie en de daarmee samenhangende resultaten. Bij tellingen, enquêtes en administratieve gegevens, waaronder gegevens van het Education Management Information System, moet informatie worden verzameld over leerlingen met een handicap, met inbegrip van degenen die nog in een instelling verblijven. De Staten die partij zijn, dienen tevens uitgesplitste gegevens en bewijsmateriaal te verzamelen over de belemmeringen voor personen met een handicap om toegang te krijgen tot, deel te nemen aan en vooruitgang te boeken in inclusief kwaliteitsonderwijs, teneinde doeltreffende maatregelen te kunnen nemen om deze belemmeringen weg te nemen. Er moeten strategieën worden aangenomen om de uitsluiting van personen met een handicap van de standaardmechanismen voor het verzamelen van kwantitatieve en kwalitatieve gegevens te ondervangen, ook wanneer dit het gevolg is van de onwil van de ouders om het bestaan van een kind met een handicap toe te geven, het ontbreken van geboorteregistratie en de onzichtbaarheid binnen de instellingen.

69. De Staten die partij zijn, moeten voldoende financiële en menselijke middelen inzetten tijdens de ontwikkeling van een sectoraal plan voor onderwijs en van sectoroverschrijdende plannen ter ondersteuning van de uitvoering van inclusief onderwijs, in overeenstemming met het beginsel van geleidelijke verwezenlijking. De Staten die partij zijn, moeten hun bestuursstelsels en financieringsmechanismen hervormen om het recht op onderwijs van alle personen met een handicap te waarborgen. Zij moeten ook budgetten toewijzen met behulp van mechanismen die beschikbaar zijn in het kader van openbare aanbestedingsprocedures en partnerschappen met de particuliere sector. Deze toewijzingen moeten onder meer prioriteit geven aan het waarborgen van voldoende middelen om bestaande onderwijsinstellingen tijdig toegankelijk te maken, het investeren in inclusieve lerarenopleidingen, het beschikbaar stellen van redelijke aanpassingen, het beschikbaar stellen van toegankelijk vervoer naar school, het beschikbaar stellen van passende en toegankelijke schoolboeken, les- en leermateriaal, het beschikbaar stellen van ondersteunende technologieën en gebarentaal, en het uitvoeren van bewustmakingsinitiatieven om stigmatisering en discriminatie, met name pesten in onderwijsinstellingen, aan te pakken.

70. Het Comité dringt er bij de Staten die partij zijn, op aan om middelen over te hevelen van gesegregeerde naar inclusieve omgevingen. De Staten die partij zijn, dienen een financieringsmodel te ontwikkelen dat middelen en prikkels toekent voor inclusieve onderwijsomgevingen om personen met een handicap de nodige ondersteuning te bieden. De vaststelling van de meest geschikte aanpak voor de financiering zal in belangrijke mate worden bepaald door de bestaande onderwijsomgeving en de behoeften van potentiële leerlingen met een handicap die hierdoor worden getroffen.

71. Er moet een proces op gang worden gebracht om alle leerkrachten in het kleuter-, basis-, middelbaar, hoger en beroepsonderwijs de kerncompetenties en -waarden bij te brengen die nodig zijn om in een inclusieve onderwijsomgeving te werken. Een dergelijk proces vereist aanpassingen van zowel de voor- als de nascholing om in de kortst mogelijke tijd het juiste vaardigheidsniveau te bereiken, teneinde de overgang naar een op inclusie gericht onderwijsstelsel te vergemakkelijken. Alle leerkrachten moeten speciale eenheden/modules krijgen om hen voor te bereiden op het werken in inclusieve omgevingen, alsmede praktische ervaringsleersituaties waarin zij de vaardigheden en het vertrouwen kunnen opbouwen om problemen op te lossen door middel van diverse inclusie-uitdagingen. De kerninhoud van de lerarenopleiding moet betrekking hebben op een basiskennis van menselijke diversiteit, groei en ontwikkeling, het mensenrechtenmodel van handicaps en inclusieve pedagogie die leraren in staat stelt de functionele capaciteiten (sterke punten, capaciteiten en leerstijlen) van leerlingen te identificeren om hun deelname aan inclusieve onderwijsomgevingen te waarborgen. De opleiding van leerkrachten moet het leren omgaan omvatten met passende augmentatieve en alternatieve

communicatiemethoden, -middelen en -formaten zoals braille, grootletterdruk, toegankelijke multimedia, easy read, gewone taal, gebarentaal en dovencultuur, onderwijstechnieken en -materialen ter ondersteuning van personen met een handicap. Daarnaast hebben leerkrachten praktische begeleiding en ondersteuning nodig bij, onder andere: het geven van geïndividualiseerd onderwijs; het onderwijzen van dezelfde inhoud met behulp van gevarieerde onderwijsmethoden om in te spelen op de leerstijlen en unieke capaciteiten van eenieder; de ontwikkeling en het gebruik van individuele onderwijsplannen ter ondersteuning van specifieke leerbehoeften; en de invoering van een pedagogie die gericht is op de onderwijsdoelstellingen van de leerlingen.

72. Inclusief onderwijs vereist een ondersteunings- en hulpverleningssysteem voor leraren in onderwijsinstellingen op alle niveaus. Een dergelijk systeem zou partnerschappen kunnen omvatten tussen naburige onderwijsinstellingen, waaronder universiteiten, ter bevordering van samenwerkingspraktijken, waaronder teamonderwijs, studiegroepen, gezamenlijke studentenbeoordelingsprocessen, collegiale ondersteuning en uitwisselingsbezoeken, alsmede partnerschappen met het maatschappelijk middenveld. Ouders en verzorgers van gehandicapte leerlingen kunnen, waar passend, optreden als partners bij de ontwikkeling en uitvoering van leerprogramma's, met inbegrip van geïndividualiseerde onderwijsplannen. Zij kunnen een belangrijke rol spelen bij het adviseren en ondersteunen van leraren bij het verlenen van steun aan individuele leerlingen, maar mogen nooit een voorwaarde zijn voor toelating tot het onderwijsstelsel. De Staten die partij zijn, dienen gebruik te maken van alle mogelijke bronnen van ondersteuning voor leraren, met inbegrip van organisaties die personen met een handicap vertegenwoordigen, leerlingen met een handicap en leden van de lokale gemeenschap die een belangrijke bijdrage kunnen leveren in de vorm van mentorschap door gelijken, partnerschappen en probleemoplossing. Hun betrokkenheid vormt een extra hulpmiddel in de klas en dient om banden te smeden met de lokale gemeenschappen, barrières te slechten en leraren ontvankelijker te maken voor de sterke punten en behoeften van leerlingen met een handicap.

73. De autoriteiten op alle niveaus moeten de capaciteit, de inzet en de middelen hebben om wetten, beleidsmaatregelen en programma's ter ondersteuning van inclusief onderwijs uit te voeren. De Staten die partij zijn, moeten zorgen voor de ontwikkeling en verstrekking van opleiding om alle betrokken autoriteiten te informeren over hun verantwoordelijkheden krachtens de wet en om het begrip van de rechten van personen met een handicap te vergroten. De vaardigheden, kennis en inzichten die nodig zijn om beleid en praktijken voor inclusief onderwijs uit te voeren, omvatten: inzicht in het concept van het recht op inclusief onderwijs en de doelstellingen daarvan, kennis van de relevante internationale en nationale wetgeving en beleidsmaatregelen, ontwikkeling van lokale plannen voor inclusief onderwijs, samenwerking en partnerschappen, ondersteuning, begeleiding en toezicht van lokale onderwijsinstellingen, toezicht en evaluatie.

74. Kwaliteitsinclusief onderwijs vereist methoden voor de beoordeling en monitoring van de vorderingen van leerlingen, waarbij rekening wordt gehouden met de belemmeringen waarmee leerlingen met een handicap worden geconfronteerd. Traditionele beoordelingssystemen, die gestandaardiseerde scores op prestatietoetsen gebruiken als enige indicator van succes voor zowel leerlingen als scholen, kunnen leerlingen met een handicap benadelen. De nadruk moet liggen op individuele vooruitgang in de richting van brede doelstellingen. Met passende onderwijsmethoden, ondersteuning en aanpassingen kunnen alle leerplannen worden aangepast aan de behoeften van alle leerlingen, ook die met een handicap. Beoordelingssystemen voor inclusieve leerlingen kunnen worden versterkt door een systeem van geïndividualiseerde ondersteuning.

75. In overeenstemming met artikel 33, en om de vooruitgang te meten bij de verwezenlijking van het recht op onderwijs door de invoering van een inclusief

onderwijsstelsel, moeten de Staten die partij zijn, toezichtskaders ontwikkelen met structurele, proces- en resultaatindicatoren, en specifieke benchmarks en doelen voor elke indicator, in overeenstemming met Doelstelling 4 voor duurzame ontwikkeling.²² Personen met een handicap moeten via hun representatieve organisaties betrokken worden bij zowel de vaststelling van de indicatoren als het verzamelen van gegevens en statistieken. Structurele indicatoren moeten de belemmeringen voor inclusief onderwijs meten en zich niet beperken tot het verzamelen van naar handicap uitgesplitste gegevens. Aan de hand van procesindicatoren, bijvoorbeeld over veranderingen in de toegankelijkheid van de fysieke omgeving, aanpassingen van het leerplan of de opleiding van leerkrachten, kan de voortgang van de omvorming worden gevolgd. Er moeten ook resultaatindicatoren worden vastgesteld, zoals het percentage leerlingen met een handicap in inclusieve leeromgevingen dat een officieel eindcertificaat of diploma behaalt, of het percentage leerlingen met een handicap dat wordt toegelaten tot het secundair onderwijs. De Staten die partij zijn, zouden ook moeten overwegen de kwaliteit van het onderwijs te meten aan de hand van bijvoorbeeld de vijf door de UNESCO aanbevolen dimensies: eerbiediging van de rechten, rechtvaardigheid, relevantie, pertinentie, efficiëntie en doeltreffendheid. Ook kunnen maatregelen voor positieve actie zoals quota of stimulansen worden overwogen.

76. Het Comité stelt vast dat het private-sectoronderwijs in veel landen toeneemt. De Staten die partij zijn, moeten erkennen dat het recht op inclusief onderwijs betrekking heeft op alle vormen van onderwijs, niet alleen op het door de overheid verstrekte onderwijs. De Staten die partij zijn, moeten maatregelen nemen die bescherming bieden tegen inbreuken op rechten door derden, met inbegrip van het bedrijfsleven. Wat het recht op onderwijs betreft, moeten deze maatregelen betrekking hebben op de verplichting om inclusief onderwijs te garanderen en, waar nodig, wet- en regelgeving, monitoring, toezicht, handhaving en de aanneming van beleidsmaatregelen omvatten om te bepalen hoe ondernemingen invloed kunnen uitoefenen op het effectieve genot en de uitoefening van rechten door personen met een handicap. Onderwijsinstellingen, ook private onderwijsinstellingen en ondernemingen, mogen geen extra kosten in rekening brengen voor het integreren van toegankelijkheid en/of redelijke aanpassingen.

²² Bureau van de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de Mensenrechten, *Human Rights Indicators: a Guide to Measurement and Implementation* (New York en Genève, 2012).